

- ge H. / VALDIVIESO, L. Teresa / RUIZ FORNELLS, Enrique (ed.): *Presencia de la mujer hispana en las letras, las ciencias y las artes: ensayos*. Phoenix: Orbispress, p. 182-190.
- TABUCCHI, Antonio (2010): «Barcellona. La piazza del Diamante», dins DI PAOLO, Paolo (ed.): *Viaggi e altri viaggi*. Milà: Feltrinelli, p. 57-59.
- TARRADELLAS, Josep (2014): «Carta 27-1-1949», dins SANTACANA, Carles: *Josep Tarradellas. L'exili I (1939-1954)*. Barcelona: Dau, p. 377-384.
- YANG, Chung-Ying (2003): «En busca de la identidad femenina: La voz narrativa de Natalia en *La plaza del Diamante*», 《淡江人文社會學刊》, 年3月, 第十四期, 頁, p. 49-61.

SOLER, Abel (2017): *La cort napolitana del Magnànim: el context de Curial e Güelfa*. 3 volums: *Enyego D'Àvalos i el Nàpols alfonsí*, I, 1.182 p.; *Les fonts literàries de la novel·la*, II, 1.590 p.; *L'Europa cavalleresca i la ficció literària*, III, 1a part: *L'ambientació del relat: el temps de la ficció i el temps d'escriptura*, 466 p. / 2a part: *Personatges literaris i referents històrics*, 1.945 p. València / Barcelona: Institució Alfons el Magnànim / Institut d'Estudis Catalans / Universitat de València.

Una lleu ullada als títols dels 3 volums i a les notes a peu de pàgina —4.825 tan sols del darrer— ens deixa veure que som davant d'un filòleg que és historiador; per tant que ho documenta tot i que compta amb un espectre amplíssim de coneixements. Aquesta saludable barreja és tendència que es constatava també davant llibres com *Caballeros andantes españoles*, de Martí de Riquer, que no debades cita molt sovint. Aquest tret principal, doncs, caracteritza en sentit real i figurat aquest gran treball d'investigació —és fruit d'una tesi doctoral— i fa que es llegeixi sota la solvència que proporciona un suport tan ferm. Ho puc dir, havent llegit tot el text i prenent notes per dues vegades: primer, per al tribunal de la tesi¹ en suport electrònic, i, actualment, amb molta més efectivitat i plaer, en format de llibre i amb una versió revisada, per tal de ressenyar-lo.

I, havent al·ludit a l'extensió tan imponent del llibre, cal reconèixer, d'una banda, que no hi ha informació supèrflua, fet que —bé que sigui un mèrit de Soler— també ratifica la gran dimensió del *Curial*; aquest cabal informatiu es recolla en una impressionant arplega, com palesen les 6.700 referències bibliogràfiques, en part provinents d'una considerable feinada d'arxiu. I passant a aspectes qualitius, començant pels més formals, hem de remarcar que el llibre no és feixuc, cosa que es deu a l'estil pla, fluid i amè de l'investigador, que ja coneixíem per *El corsari Jaume de Vilaragut i la donzella Carmesina. El cavaller que inspirà el "Tirant lo Blanc"*, sobre l'altra gran novel·la cavalleresca.

Si és un risc de perdre's davant d'una novel·la sense autor —com el *Curial*— i de les conseqüències derivades de mancances vàries, com ara la geogràfica, Soler supera l'entrebanc pel fet de situar-se amb encert i a l'avançada, des del primer capítol (I, 41-139), al nucli de la cort alfonsina —motor que havíem suposat de fa anys una part de la crítica—, la qual escorcolla més endavant (I, 187-462). No cal dir que per procedir així ha hagut de conèixer i contrastar totes les recerques anteriors sobre el context i les fonts de l'obra i sobre les diverses hipòtesis d'autoria. I així, quan en planteja una, ho fa amb coneixement de causa, ja que el seu punt de partida és una àrea concreta, el cercle del Nàpols que envolta el Magnànim (I, 463-658); per tant, la troballa que fa d'Enyego D'Àvalos, és resultat d'haver recercat a fons en aquell ambient i d'observar que *il Conte Camerlengo* coincideix amb el retrat de l'autor que es desprèn del *Curial* (I, 659-772).

Cal ressaltar que un estudi seriós i en profunditat d'aquest context italià es venia demanant de lluny; així ho va fer ja Rubió i Balaguer, al Congrés d'Història de la Corona d'Aragó en 1959, ho va reiterar Antoni Comas el 1968, ho va ratificar Antoni Ferrando el 1980 i 1997 i jo mateixa, des dels anys

1. SOLER MOLINA, Abel (2016): *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim: el context de "Curial e Güelfa"*. Departament de Filologia Catalana, Universitat de València, dirigida per Antoni Ferrando i Francés.

vuitanta, ho he apuntat moltes vegades, havent-m'hi repenjat d'angles molt diversos; fins i tot he de dir que, fa més de tres decennis, el Dr. Riquer em va incitar a emprendre una investigació seriosa i arxivística sobre l'autoria, que no vaig poder dur a terme en els termes que m'havia recomanat. Per tant, que ara puguem comptar amb un historiador medievalista que s'hi capbussi en profunditat és tot un luxe per als mateixos curialistes. I arribi o no a tenir molts adeptes l'autoria proposada —la unanimitat és difícil d'assolir en qualsevol tipus d'hipòtesi de qualsevol ciència—, l'acceptació sempre serà un fet marginal respecte del benefici principal, que és el que s'obté del mateix treball: de manera que la seva figura haurà de quedar a partir d'ara lligada a aquesta narració: sigui per la seva contribució a la gènesi, per la procedència del material informatiu i la ideologia que la constitueix i transmet, o per la seva intervenció en la salvació del manuscrit. Si gènesi i informació vénen justificades per l'experiència de l'estada de D'Àvalos a la cort de Milà (1435-1447), el recorregut viatger i destí del manuscrit es podria atribuir fàcilment a les seves relacions familiars amb els Ayala, els Mendoza i personalment amb el Marquès de Santillana,² que ajuden a explicar que anés a parar a Castella (III, 1942). Com ratifica no sols el lloc de conservació als darrers segles a la Biblioteca Nacional, ans l'anàlisi dels *makulatur*s, les filigranes i l'enquadrernació, presumiblement a Toledo (I, 773-880).

A tall de mostra de l'exhaustivitat de la seva anàlisi, valgui notar que relaciona detalladament 212 figures de la colònia valenciana en aquella cort; i dins d'aquest món, identifica per coincidències de signe bibliogràfic, heràldic, etc. la mà del gran camarlenc (I, 881-1182). És de justícia reconèixer amb objectivitat no sols la quantitat ans l'escaiença de molts descobriments relacionats amb el text i el context que embolcallava D'Àvalos, que sobten positivament el lector; de manera que la seva figura haurà de quedar a partir d'ara lligada a aquesta narració: sigui per la seva contribució a la gènesi, per la procedència del material informatiu i la ideologia que la constitueix i transmet, o per la seva intervenció en la salvació del manuscrit. Si gènesi i informació vénen justificades per l'experiència de l'estada de D'Àvalos a la cort de Milà (1435-1447), el recorregut viatger i destí del manuscrit es podria atribuir fàcilment a les seves relacions familiars amb els Ayala, els Mendoza i personalment amb el Marquès de Santillana,² que ajuden a explicar que anés a parar a Castella (III, 1942). Com ratifica no sols el lloc de conservació als darrers segles a la Biblioteca Nacional, ans l'anàlisi dels *makulatur*s, les filigranes i l'enquadrernació, presumiblement a Toledo (I, 773-880).

Cal dir que hi ha hagut algunes altres hipòtesis ben lligades des de la perspectiva històrica, com ara la de Maria Teresa Ferrer i Mallol, que proposà Lluís Sescases —també de l'entorn reial—, però no li portà a una comprensió satisfactòria del text, malgrat que comptés amb un munt de factors favorables, que denomino 'creuetes' o senyals positius. En aquest enclavament, Soler passa per davant de tothom amb avantatge; perquè cal tenir en compte que l'important no són tant aquests senyals com la interpretació del text, que Soler aborda amb voluntat d'exhaustivitat i que li encaixa d'allò més. Es tracta d'una anàlisi que li permet posar de relleu el valor històric, sociològic i literari de l'obra. Això corrobora que les creuetes no s'han de menysprear en cap hipòtesi, però no són suficients; en cas de proposta d'autoria, han de permetre entendre l'obra, que ha de quadrar, no pels detalls i congruències, fàcilment fortuïtes, sinó pel text. És a dir, cal donar raó de l'obra, perquè no es tracta de sumar dades, ans de lligar text i context. I en aquest cas no es pot negar que el cercle d'origen és el que dibuixa i que ha rastrejat bé, cosa que li porta a relligar bé els fils principals. Així doncs, d'ara endavant els estudiosos del *Curial* hauran de comptar amb aquest estudi com a referent inexcusable.

Davant d'un treball d'aquesta magnitud no em fixaré massa en detalls —pensin que per pàgina que escrigui ací, gairebé corresponen mil del llibre ressenyat—; i molt menys en punts de divergència o de matís —aspectes més propis de treballs puntuals—, perquè considero prioritari el denominador comú d'avinença en l'enfocament i en la lectura de l'obra, com sovint reconeix així mateix l'autor del llibre envers els meus treballs.

Intentant una aproximació descriptiva, observem que rere l'objectiu de contextualitzar el *Curial e Güelfa* dins l'espai social, econòmic, etc. de la cort napolitana alfonsina, l'autor arriba a visions de conjunt que afecten la intencionalitat de l'obra; entre les més destacades assenyalen la tendència —ja exposada per Antoni Ferrando— a l'aspiració a assolir l'harmonia entre el poder civil (*Curial-Alfons IV*) i el Papat (la *Güelfa*-l'Església), comptant amb el *De monarchia* dantesca de fons; fet que ací es demostra per activa i per passiva al llarg del llibre, amb tota la càrrega política que traspuja. O bé apreciem fines formulacions literàries o culturals, com ara que l'autor és més proper a Valla que a Petrarca (III, 1690).

2. Per a la vinculació familiar dels D'Àvalos i els Ayala, senyors de Fuensalida, vegeu I, 854 ss.

Un punt sobresortint de la recerca és que, als dos focus italians on va estar D'Àvalos, a més de Nàpols, el tàndem Milà-Monferrat, afegeix un tercer lloc previ a considerar: la cort reial de València, on sojornà el Magnànim amb intervals, entre 1415-30, i cort on visqué el camarlenc abans de marxar a Itàlia amb el Magnànim i que explica l'ús en la novel·la de termes molt característics del català de València. Ara bé, la basa més important a favor de l'autoria proposada és el reflex en l'obra de l'ambient cultural de la cort de Milà (1435-1447), on Enyego D'Àvalos va ser cambrer predilecte de Felip Maria Visconti (1435-1440), senyor de feus adjacents al Montferrat (1436-1444), ambaixador del Magnànim (diplomàtic ocasional entre 1441-1445 i permanent els anys 1446-1447) i gran mecenes de la cultura. És des de Milà que D'Àvalos va contactar amb la flor i nata del moment, no sols italiana sinó també europea; i encara, és d'on la novel·la rep influxos culturals fonamentals, com són el mestratge de Gasparino Barzizza en la *imitatio*, el del seu fill Guiniforte en la filosofia sentimental i el de *Le Chevalier errant* del marquès de Saluzzo (I, 967) quant a l'estructura en tres llibres del *Curial*.³

Els tres nuclis i la seva irradiació porten Soler a explicar la creació de l'obra d'acord amb una pila de dades de rang històric i de tota mena rere passatges i personatges. Així, el nucli valencià (cavallers de la seva edat, amb els quals es cria a València i conviu, en temps de la redacció del *Curial*, a la cort de Nàpols) justificaria les marques diatòpiques que els principals lexicògrafs han reconegut en la novel·la. Recolzen el treball no sols una ferma base de coneixements històrics, sinó també un munt de petges dels contactes i de les vivències entorn de la figura del camarlenc del Magnànim, que són exigibles en una obra com el *Curial*, que literàriament es mou entre l'embullada història i la rica realitat humana del seu món i moment. Aquests complements contextuals s'afermen amb una sòlida base documental, a la qual dona molt de joc D'Àvalos, qui estava emparentat amb el bo i millor de la noblesa hispana i italiana i que ha deixat múltiples petges arreu. Fem notar que, tan sols el primer volum, on tracta sobretot d'aquesta personalitat, duu 1.270 notes a peu de pàgina.

Tanmateix, si per a la major part d'aportacions ha comptat molt el fet que Soler sigui un historiador medievalista, s'ha de valorar també la seva competència en les tècniques filològiques, com s'aprecia sovint amb l'observació de l'ús de la *imitatio* (II, 14 ss.) o de l'influx dels clàssics, i també que faci una exposició justa i clara de la situació dels estudis lingüístics, que li permet assenyalar arcaïsmes deliberats (II, 98 ss.) o el doble sentit de l'expressió 'cavaller errant' arran de l'errada de Curial (II, 155 ss.). No he sabut trobar-hi explicacions per als diàlegs purs, fragments ben sobresortints des del punt de vista literari, però, de la Filologia estant, escau atendre sobretot al que pertoca a un historiador de formació, i aprendre'n de debò. Amb tot, cal dir que ha assolit la càrrega filològica oportuna per a poder entendre el *Curial* com un anunci del que serà l'edat moderna de la literatura, cosa que està costant molt d'entendre a alguns filòlegs. Ha entrat, doncs, en el joc de l'Humanisme, val a dir de la regeneració ideològica, artística i literària del Quattrocento. En aquesta línia situaria com un dels encerts principals —al voltant del fet ja comentat de la flexibilitat en la interpretació—, que arribi a qualificar l'autor —tan amic del terme mitjà, tret que s'assenta en l'ascendència grega— com un eclèctic (II, 1216 i ss); així, si abans s'acostumava a ajuntar amb preferència l'autor al bon conseller, Melchior, ara se subratlla quan és al darrere de Curial (III, 645).

Si hem comentat la utilitat dels primers volums, el quart volum —que és la segona part del III— és el més brillant, ja que en l'esport intel·lectual a què havíem contribuït bona part de la crítica, el de les identificacions històriques dels personatges, Soler avantatja tothom. N'hi ha que no sols faciliten d'entendre aquella figura enigmàtica, sinó que arrodoneixen la construcció dels passatges i els bastidors de la novel·la; així, per exemple, el cas del Sanglier, qui omple unes pàgines estupendes i sorprenents (IIIb, 1.491-1.622). Així mateix passa amb episodis d'ampli abast, com el torneig de Melú, amb ecos de la Guerra dels Cent Anys (IIIb, 1.335-1.490) o a la trama de l'escenari granadí rere el tunisenc (IIIb, 1.873), o bé amb figures subalternes per a les quals es proposen identificacions molt curioses, com s'es-

3. Un detall entre els que se'ns hi ofereixen: l'ermita de santa Honorada, que respon al nom de la mare de Curial, es troba molt a prop de Borgofranco, vila adjacent a Casale, que pertanyia a Enyego D'Àvalos.

devé amb Ansaldo i Ambròsio —els envejosos montferratesos (III, 855 i ss.)—, o bé amb Antoni Mosenyor o amb Jacme Perpunter, entre altres. I no s'han de deixar d'esmentar els quadres sinòptics que aclareixen les propostes de paral·lel entre la història i la ficció, i que inclouen un apartat molt interessant d'*Observacions*; per exemple, el quadre del rei d'Aragó i els cavallers aragonesos del torneig suara citat (IIIb, 1.328-1.334). Així doncs, també caldria interessar els historiadors, ja que als filòlegs sovint ens ultrapassen les complicades i sovintejades aliances o enemistats pròpies d'aquella època.

Per al nom de la parella protagonista, Soler ratifica la proposta de Ferrer i Mallol (III, 544-559) i afegeix l'ombra del patge predilecte del rei, Gabriele Curiale, amic també de D'Àvalos, i per a la Güelfa té en compte el matrimoni del bastard i successor del rei Alfons, el príncep Ferran, perquè la dona pertany als Orsini —família de tirada progüelfa—, fet que provoca una desfilada de connotacions simbolicopolítiques (IIIb, 727-763). El fet que la branca dels Orsini napolitans a la qual pertanyia la futura reina fos la dels Orsini-Del Balzo, justificaria, segons Soler, el títol de “príncep d'Orengé” atorgat a Curial a la fi del relat, ja que els Del Balzo reivindicaven aquest principat.

Un altre mèrit del llibre és de no entendre una lectura ni interpretació fixa i unívoca, cosa que es pot deure a l'extensió temporal de la redacció i la variació dels esdeveniments, o també a l'esmentada modernitat de l'escriptura. Un exemple el tenim en el cas del destinatari —si abans s'oscil·lava preferentment entre la reina (Anton Espadaler) i/o el rei (Antoni Comas i altres, entre els quals, jo mateixa), ací s'apunta (o millor, s'hi afegeix amb força) qui és ben raonable que en fos dedicatari (o un dels dedicataris), el príncep Ferran, el monarca esperat —recordem el *Nunc dimittis* (IIIb, 810). No debades ja havíem entès la novel·la com espill de prínceps i no debades la nissaga reial hi havia de restar glorificada. Però això —heus ací un encert de l'autor, i també de l'investigador, qui ho ha clissat qualificant l'obra com “un exercici de llibertat” (I, 868)—, no treu les altres opcions, que es mantenen, ja que el monarca hi és sempre —sigui com a model, comitent o destinatari— entremig els successos de Curial o del *Curial*.

Per tant, a banda de l'autoria en concret, la figura de D'Àvalos, sent el *Curial* obra tan familiar al cercle reial, havia de pesar-hi molt, ja que es convertí en una mena de pròcer lligat al Magnànim. El gran camarlenc, doncs, era un pou d'informació de primer rengle, des de la de tipus econòmic pel fet d'haver dirigit la Regia Camera della Sommaria (I, 1.008 ss.) —institució nuclear per als tributs, que explicaria l'elogi de la classe mercantil al *Curial* (IIIb, 1.756)—, a la de l'alta política, proporcionada pel càrrec d'ambaixador en un lloc privilegiat com era el ducat de Milà, que tant interessava el rei Alfons; tot plegat, hi tenim un bon coneixedor del laberint europeu, que es reflecteix a la novel·la, que afecta des del salvament de la duquesa d'Ostalriche a la lluita amb els turcs, passant pel cavalleresc Melú o la complexa diplomàcia de Ponça.

Un detall molt vistós és el de l'escut de Curial amb el lleó «qui travessa abdues les colors del standart» (*CeG* I, 17, ed. Ferrando), que respon al *leone attraversante* (en llenguatge heràldic italià) de la casa dels Aquino-Del Borgo i que havia de prendre el camarlenc per mitjà del seu compromís matrimonial amb Antonella d'Aquino (IIIb, 275 ss); recurs que, dins la moral i la repercussió de l'emblemàtica, o bé respon a un joc intencionat envers algú o bé és una pista i autodefinició del mateix D'Àvalos; al meu entendre, sigui com sigui, el més valuós és que hi queda retratat el cercle informatiu i el de l'audiència.

Ara bé, malgrat la consideració apuntada sobre el meu tarannà, no és positiva una ressenya crítica on no consti l'accepció negativa del vocable i, així, faré un parell de comentaris, amb to més aviat de preguntar que d'objectar. El primer es refereix a la data de redacció de l'obra, per a la qual pren com extrems 1443-1450 (IIIb, 1.864, 1.876).⁴ No he sabut trobar, però, un condicionament per a una data fi-

4. Hi ha altres concrecions; així, dona un *post quem* i un *ante quem* respectivament al 1444 i 1448, per la mort de la princesa de Cleves, germana de Jean de Cleves, a causa del personatge Jacob de Cleves i el seu afecte, Jacques Lalaing. També per al llibre II, trobem, semblantment, un *post quem* al 1445 i un *ante quem* als darrers mesos de 1447 (IIIb, 1.338-1.339). Els marges de redacció, però, per a un llibre tan ric i complex com el III del *Curial* semblen

nal definitiva o excloent, que Riquer va establir, amb un marge més ampli, fins a 1462, a partir de la divisió de les llengües d'Espanya (I, 671). La falta d'ajust cronològic convida a recordar el que la crítica havia suggerit ja alguna vegada, segons es recorda ací: que hi hagués alguna mena de separació entre el III volum del *Curial* i els dos primers. I aquests dos volums, que queden ben assentats a l'entorn milanès, són la part que fa més el pes per a apuntar l'autoria o protagonisme del gran camarlenc. Més encara, com bé ens recorda Soler, el volum III comença amb un plagi del manuscrit sobre les Arts Liberals que posseïa el duc de Milà, *La canzone delle virtù e delle sciencie*, de Bartolomeo di Bartoli da Bologna, amb la mateixa lectura errònia de *Subeumetria* (per *Stereometria*), que és una de les millors proves de la connexió de l'autor del *Curial* amb la biblioteca de Visconti. En tot cas, Soler suggereix que el final de l'obra sembla anterior a l'entronització de Francesco Sforza en el ducat de Milà (1450), la qual xoca amb el final gloriós per a Curial a causa del matrimoni amb la Güelfa.

Encara, si ja estava escrita l'obra —o gran part— quan es trasllada D'Àvalos a Nàpols a finals de 1447, malgrat la força de l'eix Milà-Nàpols i l'influx reial, les dates posen en entredit que la cort napolitana sigui el bressol curialenc, ja que més aviat caldria dir que és llombard. En tot cas, segons es desprèn del treball de Soler, el volum III del *Curial* sembla anterior a l'afer del Magnànim amb Lucrezia d'Alagno.

El segon comentari que faig és des de la panoràmica general de la literatura catalana d'aproximadament mig segle abans. Temes com ara el del suïcidi, tan ben observat i en què Soler clava sagaçment el record de santa Perpètua⁵ rere la mort de Càmar, havien estat tinguts en compte a la mateixa Corona d'Aragó, mostrant-se ja motiu de polèmica. Així, el suïcidi era una preocupació per Canals i per Metge; si el primer el condemna, el segon, no encomiant-lo, com fa el *Curial*, deixa com modèlics casos de suïcides heroïques. Per tant, el context cultural més privilegiat d'ambdues cancelleries respirava aires semblants, tot i que a Barcelona i València tenia lloc dins un entorn d'oposició i no de moda, com ara a Nàpols, cort seduïda per les lletres (II, 311). Un altre punt que apropa força tots dos autors de *Lo somni* i del *Curial* és l'audiència, car tots dos en llegien passatges davant un cercle reduït d'amics que els entenen; i si això era més o menys normal a l'època —com sabem també pel *Tirant*—, no ho era arreu el fet de fer-ho amb ocultació, dissimulació o doble joc a causa de pressions socials, que delataven uns ideals moderns enfront d'un ambient hostil o senzillament que hi havia una confabulació més o menys secreta. Soler hi fa molt sovint referència a aquesta intimitat autor-lector arran del *Curial*, així com jo també he tractat moltes vegades dels amics de Metge, que desxifriaren els missatges forçosament amagats, per perill en el seu cas. Un altre punt compartit pels dos escriptors seria la ruptura amb certs tòpics tradicionals, com la valoració de la pobresa, atacada ja al *Libre de Fortuna e Prudència*. I, bé que no compartien tots dos autors l'atac a la supremacia de la noblesa de sang —al *Curial* s'assenta al *Decameró* IV, 1⁶—, ja que la cavalleria humanística no era adient al moment barceloní o valencià, n'hi ha més símptomes d'un mateix esperit, com ara la defensa de les poètiques ficcions (II, 771), que Metge fa contundentment al capítol III de *Lo somni*. Tot plegat, encara que a la Barcelona de Metge o a la València de Canals no hi hagués un ambient humanístic com a Itàlia, sí hi havia una minoria de sensibilitat innovadora i molt perillosa als ulls dels eclesiàstics.

Val a dir, per la intensitat i temperatura de la seva recepció, estic aplicant al gran diàleg la mateixa raó que Soler aplica al *Curial* com llibre excepcional, perquè fou producte d'un assaig de recepció de les

massa estrets; més encara ho serien des de la perspectiva de l'autoria d'un gran camarlenc, degut a les seves múltiples ocupacions i responsabilitats. La novel·la degué tenir una redacció més llarga, potser ja a Milà, i el mateix Soler reconeix que la datació proposada és la d'una "redacció final".

5. És un detall eloqüent que la santa se celebra el dia de sant Tomàs d'Aquino, protector de la casa napolitana dels D'Àvalos-D'Aquino (II, 1.7).

6. Soler reporta que, el 1443, Enyego D'Àvalos va fer copiar aquesta novel·la del *Decameron*, en la versió llatina de Bruni, i la va relligar amb altres opuscles en defensa de la *nobilitas ex virtute*, en un *Liber de militia et nobilitate*, conservat actualment a la Biblioteca degli Intronati de Siena.

idees de l'humanisme italià, en un àmbit tan efímer com excepcionalment fructífer.⁷ Clímax que marcarà el Renaixement, el pòrtic del qual travessen aquests autors venint de terres medievals. La precedència humanística de Metge, quant a les temàtiques, les fonts i les tècniques, atès que s'imposava una manera de veure la vida molt més refinada que a la generació anterior, així com també una manera d'escriure més complexa —extensiva a les arts plàstiques—, cal subscriure-la ja des del fet primerenc d'haver assumit la discussió griseldiana entre Petrarca i Boccaccio en la seva pell. Aquella categoria ha estat avalada recentment per la tesi doctoral d'Ilias Oikonomopoulos,⁸ professor de la Universitat d'Atenes. I tot això podria fer matisar alguns dels supòsits del gran treball de Soler quant a la introducció del moviment a la Península i/o a les lletres catalanes (I, 141-186).

Havent fet les valoracions prou globalment i d'una manera esquitxada, sembla correcte davant una obra d'investigació tan ingent, d'exposar les conclusions, que l'autor ha sabut resumir en 6 punts dins menys de full i mig (IIIb, 1.945-1.946):

1. La còpia quasi definitiva s'ha conservat de mà d'algun escrivà de la cancelleria napolitana fixant el context codicològic com italià, amb procedència: «segurament al nord d'Itàlia (a la zona de Llobarà-Piemont) i al voltant de l'any 1447. El context codicològic és, doncs, italià. El context cultural i literari —la *cavalleria umanistica*: una narrativa cavalleresca reelaborada sota l'influx dels ideals i les modes mitològiques de l'humanisme— també.»

2. Vinculació «a la cort napolitana d'Alfons el Magnànim —en una colònia catalanòfona, on predominaven cavallers i buròcrates valencians— del procés de 'creació' de l'obra, i la previsible recepció o difusió, que degué sempre ser de caràcter molt limitat.»

3. El perfil biogràfic dels personatges més rellevants de la cort duu a descartar les anteriors atribucions d'autoria,⁹ proposant la d'Enyego D'Àvalos, «un cavaller criat a la cort de València (1422-1430), destacat cortesà i ambaixador a Milà (1435-1447) i personatge clau del vèrtex de poder i diplomàcia de la cort de Nàpols des del 1440.»

4. Es reafirma i amplia el punt anterior mitjançant l'onomàstica i les al·lusions a *clef*, des del cercle afí al magnat, resultant una obra *engagée* (IIIb, 715).

5. Es mostra la coincidència significativa dels coneixements que palesa el text amb els gustos literaris i els contactes socioculturals del comte de Montedorisio [títol de D'Àvalos pel seu matrimoni] [...] i amb la seva trajectòria vital, que arrodoneix la consulta de fonts milaneses i monferrateses.

6. «Tot convida, en conseqüència, a contextualitzar la novel·la cavalleresca *Curial e Güelfa* com una obra literària italo-catalana (redactada en llengua catalana per algú que ha viscut a València, però que escriu en un context geogràfic i cultural italià); a datar-la —segons els indicadors externs i interns— al voltant dels anys 1445-1448 i a atribuir-la a un castellà de naixença catalanoparlant des de la infantesa (per haver-se criat a la cort de València) i '*talianato* d'esperit, que apareix denominat en la cancelleria reial com 'Enyego D'Àvalos' (Toledo?, ca. 1414- Nàpols 1484).»

Punts que Soler documenta en la Història, amb la garantia que responen al clima humanístic i fan copsar l'humor i intencionalitat política que destil·la el text, fins al punt que la barreja tan hilarant com seriosa li porta a desfer errors o incomprendiments anteriors i a qualificar l'obra de "comèdia satírica" (II, 851), en el sentit adquirit per aquests termes en les *artes dictaminis* medievals: és *comoedia*, com la *Commedia* de Dante, perquè admet una varietat de registres retòrics (elevat, *mediocris*, etc.) i culmina en final feliç, i és *satírica* perquè té propòsit moralitzant. Tot plegat, la figura d'Enyego D'Àvalos assegura vies

7. Si *Lo somni* no donà fruit en una etapa immediata, sí que l'ha donat al llarg del temps, entenent que és una grandíssima obra, molt pendent encara de valoració.

8. «La tradició de l'Humanisme mediterrani: *Lo Somni*, el diàleg de Bernat Metge. Estudi i traducció anotada al grec», dirigida per Vicent Martines i jo mateixa (Universitat d'Alacant, 14.11.2017).

9. Al meu parer, però, no estan descartades en rodó, bé que queda comprovada la figura de D'Àvalos com el cortesà prioritari —Soler diu 'l'únic'— «amb els recursos bibliogràfics i la capacitat intel·lectual per a dur endavant un projecte literari tan original com el *Curial* —i tan personal i autobiogràfic en alguns aspectes».

abans incertes i obre un munt de pistes noves, que cal continuar indagant. I un darrer prec a l'autor, ja que es fa difícil de consultar un llibre tan voluminós: que en faci un llibre-resum, amb un detallat índex.

El *Pròleg* (I, 13-21) és d'Antoni Ferrando —director de la tesi, editor i gran coneixedor del *Curial*—, que comenta amb raó que és un llibre que interessa en conjunt als romanistes, perquè el *Curial* no és una obra aïllada, ans ben europea, com ho era la cort napolitana per les seves relacions, que provenien de fluxos de recepció de caràcter variat i obert, i que determinaven refluxos d'emissió d'un segell humanístic ben peculiar, molt en gran part encunyat pel mateix monarca, exaltat admirador de l'Antiguitat i la cultura romana: «És un esforç ingent, que cal agrair-li per la dedicació altruista que han comportat les incomptables hores d'investigació i pel servei impagable que ha prestat a la cultura d'expressió catalana i italiana i a la romanística». M'adhereixo al seu reconeixement, observant que conjuga amb el manament amb què Apol·lo clou el somni del Parnàs en dictaminar que el llibre: «sie tengut en gran estima».

Júlia BUTINYÀ

Universidad Nacional de Educación a Distancia

SUÁREZ GARCÍA, Pablo (2016a): *La fala de Trubia (Asturies): Estudiu sincrónicu y diacrónicu*. Uviéu: Academia de la Llingua Asturiana (Llibrería lingüística, 27), 422 p.

SUÁREZ GARCÍA, Pablo (2016b): *Onomástica de Trubia (Asturies)*. Uviéu: Academia de la Llingua Asturiana, (Llibrería lingüística, 28), 638 p.

Els números 27 i 28 de la col·lecció «Llibreria lingüística», que publica l'Academia de la Llingua Asturiana, corresponen a dues de les parts de la tesi doctoral de Pablo Suárez García, una monografia lingüística sobre la parla de Trubia, que es presentà a la Universitat d'Uviéu el 2007. Una part ja es publicà el 2010 (*Vocabulariu de Trubia*, Uviéu, Academia de la Llingua Asturiana, 2010) i el 2016 se n'han publicat les dues restants.

L'autor és nadiu de Trubia (concretament d'Udrión; 2016a: 24) i ha donat al seu poble un sòlid i complet estudi de la llengua seguint la metodologia tradicional de les monografies dialectals. Per a aquest estudi s'ha pres el territori tradicionalment conegut com Trubia i que inclou la parròquia de Trubia, però també les d'Udrión i Pintoria, així com el barri de Soto (de la parròquia de Godos); cadascuna de les parròquies consta de diverses entitats de població, seguint el model d'hàbitat i ocupació del territori propi d'Astúries. Trubia és molt a prop d'Uviéu, una quinzena de quilòmetres a l'oest, i aquesta situació ha contribuït a la forma actual del dialecte, com es veurà tot seguit.

En *La fala de Trubia* (2016a), l'autor fa primer una exposició dels aspectes generals del dialecte de la zona, a la frontera del dialecte occidental amb el central, i que ha sofert diverses circumstàncies que han propiciat, en primer lloc, una «desdialectalització» de la parla en favor dels trets, que es consideren més prestigiosos, del dialecte central; i, en segon lloc, també una castellanització, en la qual ha jugat un paper important la instal·lació en el segle XIX d'una fàbrica d'armament, amb la vinguda de mà d'obra i militars, que alterà la vida rural tradicional de la zona i la llengua; més modernament també hi han contribuït, com pertot, l'escola, els mitjans de comunicació, etc. A les p. 18-22 hi ha una presentació de la vida tradicional de la zona, vida que encara troba eco en les narracions dels etnotextos que es recullen a les p. 343-390; textos que, seguint la tradició, s'han recollit en boca de persones grans (70 a 90 anys) i amb poca formació acadèmica; molts incideixen en la narració de l'*esfoyón*, la feina col·lectiva d'esfollar les panolles de blat de moro i fer-ne els enfilalls per penjar-les a l'*horru* i que reunia tota la població del lloc, cada dia en una casa diferent, propiciant un ambient de festa a la fi de la jornada; i també la matança del porc. La presentació es clou amb aspectes de mètode, la llista d'informants, d'abreviatures i altres detalls d'aquest tipus.

El capítol de fonètica i fonologia (p. 31-96) ofereix una presentació, primer sincrònica i després diacrònica, del vocalisme i el consonantisme. En el cas del vocalisme, a més, s'inclou un estudi fonètic d'algunes vocals finals per observar-ne les variacions segons les diferents zones dins del terme de Tru-